

بسمه تعالی

نقطه نظرات در باره سند توسعه صادرات غیرنفتی کشور

1- در این سند نگاه غالب به توسعه کالاها و برعهده وزارت صنعت، معدن و تجارت دیده شده و موضوع صدور خدمات به صورت ضعیف مدنظر قرار گرفته است. لازم است علاوه بر توجه به تولید کالاها و صادرات آن، موضوع **افزایش و جهش در ارائه خدمات** و صدور خدمات (اعم از خدمات فنی و مهندسی، پزشکی، گردشگری، آموزشی، حقوقی، فن آوری اطلاعات، مال و بانکی، فرهنگی و ...) پرداخته شود که مسئولیت جهش در اغلب این خدمات برعهده آن وزارت نخواهد بود. شایان ذکر است سیاست کشورهای پیشرفته مبتنی بر حفظ منابع طبیعی و خام داخلی و تأمین مواد اولیه از دیگر کشورها بوده بطوریکه طبق گزارشات بین المللی بیش از 70% تولید ناخالص داخلی کشورهای پیشرفته بر مبنای صدور خدمات است نه صدور کالاهای تولیدی داخلی و منابع داخلی تجدید شدنی نیست ولی در صدور خدمات تنها شکل آن تغییر می‌کند.

2- همانطور که بیان شد به علت گستردگی مباحث توسعه خدمات در دستگاه‌های اجرایی متعدد، مسئولیت جهش در اغلب موضوعات خدماتی برعهده وزارت صنعت، معدن و تجارت نیست و لذا پیشنهاد می‌شود تنظیم مقررات، حمایت و نظارت بر توسعه صدور خدمات برعهده خود دستگاه‌های اجرایی باشد و وزارت صمت نقش هماهنگ کننده و ابلاغ سیاست‌های کلی برای توسعه صادرات کالا و خدمات را برعهده داشته باشد.

3- تاکنون امور توسعه صادرات غالباً برعهده سازمان توسعه تجارت تلقی شده ولی محدودیتهای ساختار سازمان، نیروی انسانی و کارشناسی باعث شده که امور تنظیم مقررات برای توسعه خدمات در موضوعات متنوع مزبور از عهده آن سازمان خارج باشد و به همین دلیل بسیاری از فرصتهای توسعه صادرات و خدمات از دست می‌رود و گاهی خود آن سازمان مانعی برای توسعه تجارت می‌گردد و لذا شایسته است امور حاکمیتی در توسعه صدور خدمات به وزارتخانه‌های توانمند برای صدور خدمات مانند وزارت نیرو، نفت، راه و شهرسازی، گردشگری، ارتباطات و فن آوری اطلاعات، علوم و آموزش عالی و بهداشت و درمان واگذار شود.

4- حمایت‌های دولتی از صادرکنندگان مطابق آیین‌نامه‌ای است که با عنوان بسته حمایت از صادرات غیرنفتی سالانه از سوی وزارت صمت منتشر می‌شود. مطالعه آیین‌نامه مزبور نشان دهنده اعتبار اندک دولتی برای حمایت از صادرات و درج ردیفهای متعدد و فرآیندهای طولانی برای حصول به حمایت‌های صادراتی است که اغلب صادرکنندگان امکان بهره‌مندی از این حمایت‌ها را بدست نمی‌آورند و لازم است فرآیندهای آن ساده‌سازی شود و از ورود دستگاه‌های حاکمیتی به جزییات برنامه‌های بازاریابی و مشتری‌یابی صادرکنندگان پرهیز گردد و بسته‌های حمایتی مشخص و مؤثر طراحی و جایگزین شود.

5- جا دارد به دستگاه‌های حاکمیتی اجازه داده شود تا از طریق مجامع صنفی و اتاق‌های بازرگانی زیربط، شرکت‌های توانمند برای صدور خدمات شناسایی و رده‌بندی شوند و در برخی زمینه‌ها کنسرسیوم‌هایی از شرکت‌های توانمند برای صدور خدمات تشکیل شود تا بازاریابی و توسعه بازار در کشورهای هدف تسهیل شود و برنامه‌های کوتاه مدت و بلندمدت از طریق بخش خصوصی تدوین و دنبال شود و حمایت‌ها، مشوق‌ها و معافیت‌های دولتی معطوف به این اقدامات و شرکت‌های مرتبط و تحت نظارت مجامع صنفی باشد.

6- با عنایت به دشواری‌های تبادلات مالی در شرایط کنونی، برای حمایت از فعالیت صادرکنندگان با هماهنگی بانک مرکزی بانک‌های عامل در هر یک از کشورهای هدف تعیین شود که با پذیرش ریسک‌های مرتبط با امور حاکمیتی، به عنوان پشتیبان صادرکنندگان در مراحل تبادلات مالی متعهد بوده و انتقال وجوه را برعهده داشته باشند.

7- در مبانی تنظیم سند جا دارد به موانع و تهدیدهای موجود فراروی هدف (توسعه صادرات غیرنفتی کشور) اشاره شود که از جمله موارد ذیل می‌باشد:

- نقش و وضعیت کشورهای رقیب و سیاست‌گذاری‌های آنها
- تأثیر تحریم‌های ظالمانه مالی، بانکی و تجاری قدرت‌های استکباری
- تمرکز سیاست‌گذاری دولتی بر کاهش واردات و کم توجهی به سیاست‌های توسعه صادرات.
- فقدان برنامه، اولویت‌بندی و انتخاب خوشه‌ای رشته‌های پیشران.
- کمبود برنامه و هماهنگی دستگاه‌های دولتی و غیردولتی
- مشغله مدیران دستگاه‌ها به امور داخلی و غفلت از ضرورت‌های توسعه صادرات غیرنفتی
- مشکلات ساختار اداری و فقدان ادارات مسئول امور توسعه صادرات غیرنفتی در هر یک از وزارتخانه‌ها.
- رقابت‌های مخرب بین شرکت‌های ایرانی در خارج کشور.
- فقدان جایگاه مشخص مجامع صنفی و اتاق‌های بازرگانی در هماهنگی امور بین دولت با بخش خصوصی و در هدایت و هم‌افزایی شرکت‌های بخش خصوصی.

- باورهای نادرست و خودکم‌بینی

8- تحلیل تجاری ارائه شده در سند در باره توسعه صادرات غیرنفتی مفید ولی کلی است و منتهی به راهکارهای مشخص در حوزه‌های مختلف نمی‌شود و لذا جا دارد در هر یک از حوزه‌ها و موضوعات که توسعه صادرات غیرنفتی مقدور به نظر می‌رسد، تحلیل تجاری مستقل (شناخت وضعیت موجود؛ ارزش، سهم و رشد صادرات در سال‌های اخیر، وضعیت رقبا، تنوع بازار و محصولات، توانمندی‌های داخلی، مقررات مزاحم احتمالی، وضعیت کیفی و پیچیدگی محصولات و خدمات، موانع و مشکلات در دستگاه‌های داخلی، ... و راهکارهای توسعه فعالیت) توسط دستگاه‌های زیربط و مجامع صنفی مرتبط ضرورت دارد. این موضوع در شورایی‌عالی توسعه صادرات تصویب و ابلاغ گردد.

9- یکی از مشکلات عمده در حوزه توسعه صادرات غیرنفتی که در لابلای سند مطرح شده ولی چاره‌جویی کافی نشده است، ضعف ساختارهای اداری

است یعنی این موضوع در شرح وظایف اغلب دستگاه‌های مرتبط لحاظ نشده و بخشنامه‌ها یا دستورالعمل‌های کافی در این زمینه تنظیم و ابلاغ نشده است. در این راستا پیشنهادهای ارائه می‌شود:

- شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی از سال 1393 تأسیس شده ولی غیرفعال است و لازم است دبیرخانه آن به ستاد وزارت صمت منتقل شود تا نقش کنترلی و نظارت و فرماندهی بر سازمان توسعه تجارت را نیز داشته باشد.

- توسعه صادرات غیرنفتی موضوعی است که امروز سند آن با همت وزارت صمت تنظیم شده لیکن این مهم تنها برعهده آن وزارت نیست و در هر یک از وزارتخانه‌های دولتی یکی از مدیران کل باید مسئولیت هماهنگی و پیشبرد توسعه صادرات غیرنفتی را داشته باشد و این موضوع توسط دولت به سازمان امور اداری و استخدامی ابلاغ شود.

- مطابق بند 4-5-1-65 سازمان توسعه تجارت برای فعالیتهای ضروری در خصوص توسعه صادرات غیرنفتی دچار کمبود مالی است و این مشکل با تغییر نگرش قابل رفع است یعنی آن سازمان وظایف ترویجی را نباید رأساً انجام دهد بلکه سازمان باید محل تبادل اطلاعات و گزارشات نهادهای دولتی و غیردولتی ذیربط باشد و امور تصدیگری مربوطه را به ذینفعان و مجامع صنفی و اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بسپارد.

10- در حوزه موضوعات مرتبط با وزارت راه‌شهرسازی فعالیتهای ذیل برای کسب درآمدهای ارزی در داخل و خارج کشور قابل توجه و مقدور به نظر می‌رسد:

- ترانزیت زمینی (جاده‌ای یا ریلی) بارهای کشورهای مختلف .
- خدمات پروازی و فرودگاهی به ناوگان هوایی خارجی.
- صدور خدمات فنی و مهندسی در امور طراحی و ساخت و توسعه زیربنای حمل‌ونقل (توانمندی‌های ایران در این زمینه در انتهای این فایل شرح داده شده است).
- خدمات حمل‌ونقل بار و مسافر توسط ناوگان ایرانی در کشورهای هدف

- خدمات به ناوگان خارجی در شیوه‌های حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی، هوایی دریایی (از قبیل خدمات سوخت‌رسانی، تعمیرات، خدمات لجستیکی، مخابراتی، ناوبری، کترینگ و ...).

- ارتقای خدمات لجستیکی و روان‌سازی فعالیتهای حمل‌ونقل در پایانه‌ها، بنادر و مرزها برای کاهش هزینه معطلی کشتی‌ها و ناوگان خارجی؛ کاهش هزینه اقلام صادراتی کالاها و افزایش سودآوری صادرات؛ افزایش جذابیت ترانزیت از مسیرهای عبوری از کشور.

- خدمات هواشناسی برای دیگر کشورها اعم از هواشناسی کشاورزی، حمل‌ونقل و مدیریت بحران و ...

- افزایش اشتغال کارکنان و مهندسان ایرانی در ناوگان ترابری دریایی و هوایی کشور (بجای کارکنان خارجی).

- صدور خدمات فنی و مهندسی در امور طراحی و مهندسی و انبوه‌سازی مسکن در کشورهای هدف.

11- برخی از حوزه‌های متنوعی بالقوه برای توسعه صادرات غیرنفتی علیرغم اهمیت موضوع و گستردگی حوزه فعالیت در این سند مدنظر قرار نگرفته و وظایف دستگاه‌های متولی آنها نیز در دسته‌بندی صفحه 17 سند، مشخص نشده است:

- صدور کالا و خدمات فنی و مهندسی در امور آب و نیرو (فعالترین بخش در صادرات خدمات فنی و مهندسی).
- صدور کالا و خدمات فنی و مهندسی در امور نفت، گاز و پالایشگاهی.
- صدور کالا و خدمات فنی و مهندسی در صنایع دفاعی و انرژی هسته‌ای.
- صادرات کتاب و محصولات فرهنگی و رسانه‌ای.
- گردشگری (مذهبی- طبیعی- پزشکی- علمی- ورزشی و...).
- جذب دانشجویی و طلاب.
- صنایع دستی و هنری و محصولات روستایی.

12- در جدول يك (صفحه 17) برای وظایف وزارت راه و شهرسازی اضافه شود:

- انعقاد و توسعه موافقتنامه‌های تجاری (در امور حمل‌ونقل و ترانزیت و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل و امور مسکن و شهرسازی)
- همکاری در انعقاد و توسعه موافقتنامه‌های تجاری (در امور صدور خدمات فنی و مهندسی)
- همکاری در ارتقاء و هماهنگسازی استانداردها و مجوزهای مربوط به حمل‌ونقل بین‌المللی و ترانزیتی
- هماهنگی و حمایت از توسعه صادرات صنایع و خدمات (مرتبط با امور حمل‌ونقل و امور مسکن و شهرسازی)

شایان ذکر است موضوع لجستیک بر روان‌سازی و کاهش هزینه حمل‌ونقل بسیار مؤثر است ولی از امور چندوجهی است که صرفاً برعهده وزارت راه و شهرسازی قرار نمی‌گیرد.

13- در جدول يك (صفحه 17) برای وظایف وزارت نفت اضافه شود:

- هماهنگی و حمایت از توسعه صادرات صنایع و خدمات مرتبط با امور نفت، گاز، پالایش و پتروشیمی و صنایع تبدیلی.

14- در جدول يك (صفحه 17) برای وظایف وزارت علوم اضافه شود:

- هماهنگی و حمایت از توسعه فن‌آوری و نوآوری صادرات محور.

15- در جدول يك (صفحه 17) برای وظایف وزارت نیرو اضافه شود:

- هماهنگی و حمایت از توسعه صادرات صنایع و خدمات مرتبط با امور آب، فاضلاب، نیرو و صنایع تبدیلی.

16- در بند 3-8-1-1 اضافه شود:

- انعقاد موافقتنامه‌های دو یا چندجانبه با هند، روسیه، چین
- انعقاد موافقتنامه‌های دو جانبه با مالزی، اندونزی، برزیل، سوریه و ونزوئلا.

17- در بند 3-8-4 بند 29 اصلاح شود:

- هماهنگی سیاست صنعتی- تجاری (شامل بخش‌های صنعت، معدن، نفت، آب، نیرو، ترابری، مسکن و کشاورزی)

18- در بند 3-8-4 بند 31 اصلاح شود:

- ارتقاي نقش انجمن‌هاي صنفيو اتاق بازرگاني، صنايع، معادن و كشاورزي و اتحاديه‌هاي صادراتي
بند 3-8-9 اصلاح شود: -19
- توسعه برنامه‌هاي ترويجي (شامل بخش‌هاي صنعت، معدن، نفت، آب، نيرو، ترابري، مسكن و كشاورزي)
در بند 3-4 به نقاط قوت كشور در موضوعات ذيل نيز اشاره شود: -20
- توانمدي بالا در صنايع آب، برق، نفت و گاز، صنايع دفاعي، صنايع توليد خودرو، صنايع توليد ناوگان ريلي، صنايع كشتي‌سازي، صنايع فضايي، خدمات هواشناسي به كشورهاي منطقه.
بند 4-9 اضافه شود: -21
- 4-9 فرصت‌هاي متعدد كسب درآمد ارزي و توسعه صادرات غيرنفتي در داخل كشور:
- 48- امكان ترانزيت بار و مسافر از كشور (جاده‌اي، ريلي، هوايي).
- 49 - گردشگري (مذهبي- طبيعي- پزشكي- علمي- ورزشي و...).
- 50- ارائه خدمات به ناوگان ترابري خارجي در ايران (تعميرات، ناوبري هوايي، لجستيكي، كترينگ، سوخت،)
- 51- جذب دانشجويي و طلاب.
- 22- موضوع دشواري فراهم نمودن ضمانت‌نامه‌هاي بانكي در شرايط كنوني كشور براي صادركنندگان کالا و خدمات (مذكور در بند 5-3-1- بند 46) مهم است و نياز به چاره‌جويي دارد و براي تخفيف آن دو راهكار ذيل پيشنهاد مي‌شود:
- استفاده از نهاد بانكي واسط بين‌المللي (بانكي از يكي از كشورهاي داراي روابط بانكي مطلوب نظير روسيه) براي ارائه ضمانت‌نامه‌هاي بانكي به شرکتهای ایرانی (در قبال معرفي و ارائه ضمانت‌نامه براي شركت موردنظر توسط بانك‌هاي ايراني يا وزارت امور اقتصادي و دارايي ايران).
- مشتري اصلي اغلب شرکتهای بزرگ داخلي دستگاہ‌هاي دولتي هستند و لذا براي حمايت از شرکتهای غيردولتي در فعاليت بين‌المللي و تسهيل صدور تضمين بانكي (بجاي الزام شرکتهای موردنظر به سپرده‌گذاري بانكي)، پيشنهاد مي‌شود شرکتهای خوشنام (با لحاظ حسن سوابق مالي و كاري) با ارائه تعهدات به دستگاہ اجرائي دولتي مرتبط، توسط دستگاہ اجرائي به وزارت امور اقتصادي و دارايي ايران معرفي شوند تا توسط آن وزارت تضمين شوند.
- 23- در بند 5-3-4- سند با موضوع لجستيك و حمل‌ونقل (زيرساخت‌ها) اضافه شود:
- كمبود شرکتهای لجستيكي 3PL و 4PL در ايران.
- سنتي بودن فعاليتها و بروكراسي فراوان در دستگاہ‌هاي اجرائي ذيربط حمل‌ونقل جاده‌اي و ريلي.